

A dark blue vertical bar runs down the left side of the page. A blue arrow-shaped banner points to the right from the bar, containing the date.

22.05.2019

HIST 2010

Bachelor

Tema:
Norsk sikkerhetspolitikk 1940-1949

A series of thin, dark blue and grey wavy lines originate from the bottom left corner and curve upwards and to the right, creating a decorative graphic element.

Torben Solvold Dahl

Innholdsfortegnelse

Innledning	2
Metode	2
Sikkerhetspolitikk	3
Norsk sikkerhetspolitikk før andre verdenskrig: Nøytralitetspolitikk.....	3
Regjeringen i London, 1940-1945	4
Atlanterhavslinjen.....	4
Hovedlinjer	6
Norge og Sovjetunionen	7
Norge går sin egen vei	8
Fred i Europa.....	10
Norges brobyggingspolitikk.....	10
Balansopolitikk?.....	11
Norge, Finland og kuppet i Tsjekkoslovakia	14
Brev til Finland	15
Skandinavisk eller atlantisk allianse?	16
Alternativ	16
Veien til NATO.....	19
Det gode forholdet til Storbritannia	20
Atlanterhavspakten	23
Sovjetunionen	24
Oppsummering.....	24
Fellestrekk.....	27
Litteraturliste:.....	28

Innledning

I denne oppgaven vil jeg sette søkelyset på utformingen av Norsk sikkerhetspolitikk i tiden mellom 1940-1949. I de store linjene blir det ofte hevdet at Norge gikk fra en nøytralpolitisk linje til alliansepolitikk. Selv om de store politiske avgjørelsene finner sted etter krigen, er det viktig å ta med det politiske arbeidet som ble gjort under krigen. Dette begrunnes ved at mange av de sentrale personene som var viktig for avgjørelser tatt etter andre verdenskrig, også var svært aktiv i utformingen og tenkningen av norsk sikkerhetspolitikk under krigen. Regjeringens opphold i London gjorde at man kom nært opp mot de alliertes tenkning og man kunne derfor utvikle et tettere samarbeid, da spesielt med Storbritannia.

Utviklingen av Norges forhold til Sovjetunionen under krigen blir også svært viktig for tiden etter krigens slutt. Oppgaven vil i hovedsak ta for seg det Norske perspektivet på hendinger i krigsårene, samt perioden etter krigen og se på hvilke alternativer man stod ovenfor. I tillegg til dette vil oppgaven også ta for seg den sikkerhetspolitiske linjen som ble ført før krigen.

Metode

Oppgaven vil være en komparativ studie, hvor sammenligningen av de forskjellige sikkerhetspolitiske modellene en del av diskusjonen. Oppgaven vil bestå av sekundærlitteratur. Det finnes mye litteratur om dette emnet av flere historikere som Roald Berg, Olav Riste, Jakob Sverdrup og Helge Øystein Pharo.

Oppgaven har problemstillingen:

Hvordan ble Norsk sikkerhetspolitisk tenkning formet mellom 1940 og 1949?

med følgende forskningsspørsmål:

1. Hva kjennetegner de forskjellige sikkerhetspolitiske modellene?
2. Hvordan kan Norges forhold til Storbritannia ha påvirket norsk politikk?

3. Hvilke konsekvenser fikk Norges forhold til Sovjet for sikkerhetspolitisk tenkning?

Grunnen til disse valgene er de enorme endringene i Europa og disse endringenes direkte påvirkning på det politiske tankemønsteret rundt Norges forhold til omverdenen. Norge går igjennom flere utenrikspolitiske modeller som både har likheter og ulikheter i forhold til hverandre. Disse er atlantehavslinjen, brobyggingspolitikken og Alliansen politikken. Det vil i oppgaven derfor være lite søkelys på indre stridigheter som kan ha påvirket norsk sikkerhetspolitisk tenkning. Et eksempel på dette er stridighetene i forsvaret etter krigen.

Sikkerhetspolitikk

Sikkerhetspolitikk er kombinasjonen av utenrikspolitikk og forsvarspolitikk som en gren. En av endringene som kom etter krigen var hvordan utenrikspolitikk og forsvarspolitikk ble smeltet sammen til en felles gren kalt sikkerhetspolitikk. Før dette ble gjort var forsvarspolitikken og utenrikspolitikken to separate grener. I oppgaven vil sikkerhetspolitikk være terminologien som blir brukt for å omhandle utenrikspolitikken. Dette er fordi oppgaven har hovedfokus på det sikkerhetspolitiske aspektet ved utenrikspolitikken.

Norsk sikkerhetspolitikk før andre verdenskrig: Nøytralitetspolitikk

Et av problemene med å definere hva nøytralitetspolitikken innebærer, er at ordet nøytralitet er en folkerettslig definert tilstand som er spesielt avgrenset til krigstider. I fredstid er derfor nøytralitetspolitikk ikke noe annet enn en allianse fri politikk. Et annet mer passende ord er Norsk isolasjonisme politikk. Utrykket isolasjonisme sin historiske opprinnelse kommer fra USA og sentralt for begrepet er en følelse av trygg geografisk avstand fra Europeisk stormaktspolitikk.¹ Norge var et land som geografisk var plassert i utkanten av Europa. Norge hadde en liten befolkning og hadde ingen mulighet til militært å stå opp mot en Europeisk stormakt. Norsk sikkerhetspolitikk var derfor sterkt knyttet til den britiske flåten, uten at dette var formalisert. Norges territoriale avskjerming fra tysk og russisk ekspansjon lå i Storbritannias herredømme over Nordsjøen og Norskehavet.²

---

¹ Riste og Berg *Isolasjonisme, atlantisk samarbeid og nordpolitikk*, Side. 5

² Riste og Berg *Isolasjonisme, atlantisk samarbeid og nordpolitikk* side 5

I norsk proklamering av nøytralitetspolitikken kan man si at Norges førstelinjeforsvar var å presisere norsk vilje til å ikke blande seg inn i internasjonal maktpolitikk. Om dette ikke skulle fungere, var tanken at Storbritannia i egen interesse ville se til at ingen andre stormakter etablerte seg i Norge. Dette fordi det kunne utfordre Storbritannias herredømme på havet.³ Norsk sikkerhetspolitikk etter 1945 blir hevdet å ha vært en stor endring bort fra nøytralitetspolitikken og i oppgaven vil det ovenstående derfor bli relevant for diskusjonen rundt norsk sikkerhetspolitikk.

Regjeringen i London, 1940-1945

Regjeringen var tidlig ute med å forme politikk for tiden etter krigen, og Londonregjeringen stod i juni 1940 fremfor to tryggingspolitiske oppgaver. Regjeringen måtte etablere et praktisk tillits- og samarbeidsforhold med den Britiske krigsledelsen, og ta lærdom av nederlaget til nøytralitetspolitikken.⁴ Allerede mot slutten av 1941 økte det norske presset for å få i gang forhandlinger med Storbritannia angående forsvaret av Atlanterhavet og Nordsjøen. Det var dette som formet basisen for den Norske atlantehavspolitikken. I denne politikken var det norsk vilje for å opprette baser i Norge. Reaksjonen fra det britiske utenriksdepartementet var positiv, men den britiske regjeringen ville ikke forplikte seg til et slikt forslag. Heller ikke hjemmefronten og det norske politiske miljøet i Stockholm så positivt på denne politikken.⁵ Samtidig var det politiske miljøet i Stockholm positivt til å danne en allianse med Sverige etter krigen, men dette var en ide som ble avist i London.⁶

Atlanterhavslinjen

Resultatet av Londonregjeringens utenrikspolitiske tenkning ble det som har fått navnet atlantehavslinjen. Dette var en linje utviklet av Trygve Lie og hans medarbeidere under de første årene i London. Denne linjen ble basert på konklusjoner tatt på grunnlag av at nøytralitetspolitikken ikke kunne gi tilstrekkelig sikkerhet. Erstatningen for dette måtte være en eller annen form for allianse. Først og fremst var det Storbritannia som ble sett på som en mulig partner, men det var heller ikke glemt at USA også kunne spille en rolle i en eventuell allianse.

---

³ Riste og Berg *Isolasjonisme, atlantisk samarbeid og nordpolitikk* side 5

⁴ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, side 65

⁵ Inn i storpolitikken, side 93

⁶ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* S. 303

Grunnen til at man så mot Storbritannia var behovet for at allierte måtte være sterke på sjøen og i luften. Det var også viktig at mulige allierte hadde interesse av å trygge havområder utenfor Norge.⁷ Det kanskje mest radikale med denne linjen, var formuleringen rundt allierte baser i Norge. Det ble fra norsk hold hevdet at våre alliansepartnere måtte ha baser i Norge. Dette fordi det var viktig at allierte var tilstede i Norge fra første øyeblikk i en eventuell militær konfrontasjon. I første omgang ble det presentert et program som omhandlet en forsvarsallianse etter krigen med USA, Canada og Storbritannia som samarbeidspartnere. Denne alliansen skulle dekke det østlige Atlanterhavet inkludert Grønland og Island. Det var også et ønske om å få i gang forhandlinger så raskt som mulig.

Trygve Lie hadde i samtaler med det britiske utenriksdepartementet nevnt at både Storbritannia og USA burde ha baser i Norge.⁸ Det er viktig å påpeke her at selv om dette var noe Norge ønsket, så var det lite de kunne bestemme. Selv om man hadde luftet interessen var det ikke sikkert at verken USA eller Storbritannia var interessert i å ha baser i Norge. En annen faktor var at Sovjet hadde kommet med i krigen da denne linjen ble presentert. Stormaktene var mest opptatt av sitt forhold til hverandre, så hensynet til Norge ville komme i andre rekke. Det er her viktig å tenke på at USA og Sovjets inngang i krigen endret dynamikken for de allierte på den måten at Storbritannia ikke lengre ble den ledende nasjonen. Britene ble nødt til å lytte til både USA og Sovjet før de kunne forplikte seg ovenfor Norge.⁹ Et annet problem for denne politikken var at den var utformet av regjeringen i London og var derfor preget av situasjonen i London. For å klare å mønstre støtte for en slik politikk hjemme var det også viktig å opprettholde kontakten med det politiske miljøet i Sverige. Dette med bakgrunn i at statsrådene var fra Arbeiderpartiet, og det var derfor viktig å opprettholde kontakten med ledende norske personer fra Arbeiderbevegelsen, som oppholdt seg i Stockholm.

Det kom frem at miljøet i Stockholm ikke nødvendigvis var enig i linjen som Trygve Lie hadde lagt frem. Uenigheten gjaldt forholdet til Sverige og det Nordiske samarbeidet. Det ble blant annet advart mot at Norge kunne falle bort i et stormaktsamarbeid. I Stockholm var tanken at et samlet Norden var viktig, mens i London ble det regnet med at Sverige kom til å oppgi

---

⁷ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*. Side 89

⁸ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 90

⁹ Sverdrup, Jakob, *Inn i storpolitikken*, side 91

nøytraliteten og bli medlem av en atlantisk allianse.¹⁰ Den store forskjellen på situasjonen i London og Stockholm ble utgangspunktet for de forskjellige tankegangene. Regjeringen i London var opptatt av Norges sikkerhetspolitiske posisjon etter krigen, mens miljøet i Stockholm var mer opptatt av hvordan verden i mer alminnelige retningslinjer skulle organiseres etter krigen. Det var søkelys på internasjonal samarbeidsfilosofi med vekt på spesielt Europa og Norden.¹¹

Hovedlinjer

Den 8. mai 1942 ble «hovedlinjer i Norsk utenrikspolitikk» vedtatt av den norske regjeringen. Dokumentet var en et slags bekreftelse på at regjeringen sluttet opp mot den politiske linjen lagt frem av Trygve Lie. I konklusjonen ble det sagt:

«Inntil det blir mulig å skape et effektivt og universalt folkeforbund, vil Norge ble nødt til å søke sikkerhet i regionale avtaler. Norge ønsker derfor bindende og forpliktende militæravtaler om forsvaret av det nordlige Atlanterhavet, og ønsker at Sverige tiltrer disse avtaler. Den norske regjeringen ser også gjerne at Danmark, Nederland, Belgia og Frankrike slutter seg til systemet» (Svendsrup 1996, side 96)

Det var også lagt til i dokumentet at det var ønskelig å starte forhandlinger i nær fremtid. Riktignok ble det også tilføyd at slike avtaler måtte godkjennes av konstitusjonelle organer i Norge etter krigen.¹² Alternative løsninger som en nordisk blokk eller «forente europeiske stater» ble avvist. Norden var ikke sterkt nok alene til å kunne skape sikkerhet mot en stormakt, og man var redd for at tyngdepunktet i en nordisk allianse ville ende opp i Sverige/Finland. En annen konsekvens av et nordisk forbund ville være at Norge risikerte å bli dradd inn i baltisk politikk, noe som ikke var i Norges interesse. Et forent Europa ville også kunne lede til at Norge ble nødt til å engasjere seg militært på kontinentet, i områder hvor Norge ikke hadde interesse. En slik løsning ville også gjøre at man ble betydelig avhengig av den sterkeste fastlandsmakten. Det kom også til uttrykk at det var ønskelig at Sverige skulle bli en del av et atlantisk system. Dette fordi Sverige hadde betydelige strategiske verdier.¹³ Det ble også understreket at Norge var

---

¹⁰ Svendsrup, Jakob, *inn i storpolitikken*, Side 93

¹¹ Svendsrup, Jakob, *Inn i storpolitikken*, Side 93

¹² Svendsrup, Jakob, *Inn i storpolitikken*, Side 96

¹³ Svendsrup, Jakob, *inn i storpolitikken*, side 96

positiv til internasjonalt samarbeid på alle områder. Økonomiske problemer kunne kun løses på internasjonalt plan. Samtidig ble det lagt frem sterke krav til det sikkerhetspolitiske aspektet til en ny verdensorganisasjon. Organisasjonen skulle ha besluttende og utøvende myndighet, være utstyrt med militære styrker, som kunne gå inn istedenfor nasjonale stridskrefter.¹⁴

Det var to formål retningslinjene skulle tjene. Retningslinjene skulle samle norske kretser om en fast utenrikspolitisk linje og markere Norges posisjon ovenfor de allierte. Det er viktig å nevne at retningslinjene var et tidsbestemt uttrykk for regjeringens posisjon. I en eventuell ny utenrikspolitisk situasjon var det nødvendig å ta opp linjene til ny behandling.¹⁵ Det er viktig å ta i betraktning at dette var politiske retningslinjer som ble formet i en tid hvor situasjonen i Europa endret seg fra uke til uke.

Mottakelsen av retningslinjene var ikke udelt positive hos de andre politiske grupperingene. Hjemmefrontens ledelse stilte seg fullt bak tanken om en verdensorganisasjon med myndighet og maktmidler. Det ble også akseptert at det i den første tiden var nødvendig å søke sikkerhet i regionale avtaler. Det ble derimot advart mot at Norge kunne ende opp som eneste småstat i et militært atlantisk samarbeid. Det ble ansett som viktig at Sverige, Holland og Belgia også burde være med i en slik allianse.¹⁶

Selv om denne sikkerhetspolitiske linjen ikke ble en realitet, er det mulig å hevde at atlantehavslinjen var den mest radikale tanken av de sikkerhetspolitiske linjene utformet frem til en endelig linje ble valgt i 1949. Dette fordi den åpnet for allierte baser i Norge, noe som ble et viktig punkt i den senere utviklingen mot medlemskap i NATO.

Norge og Sovjetunionen

Londonregjeringen hadde som nevnt tidligere et tett samarbeid med Storbritannia. Et av de store spørsmålene for regjeringen, var hvordan man skulle forholde seg til Sovjetunionen. Før starten av andre verdenskrig var Storbritannias sett på som Sovjetunionen største fiende.¹⁷ Det ble stilt spørsmål ved hva Sovjet egentlig ville, og om Sovjet hadde interesser vestover mot Norge. Sovjetunionen hadde tidligere vist interesse vestover ved å invadere Finland vinteren 1939-40.

---

¹⁴ Sverdrup, Jakob, *Inn i storpolitikken*, Side 97

¹⁵ Sverdrup, Jakob, *Inn i storpolitikken*, side 97

¹⁶ Sverdrup, Jakob, *Inn i storpolitikken*, side 98

Tidlig i krigen hadde regjeringen sitt hovedfokus dreid seg om trusselen fra et gjenreist Tyskland, men tanken på at Sovjetunionen kunne være en fremtidig trussel var heller ikke noe man så bort ifra. Disse problemstillingene skulle i stor grad forsvinne 22. juni 1941 med Tyskland sitt overraskende angrep på Sovjetunionen. Tre år senere var det klart at det var sovjetiske styrker som kom til å være de første allierte på Norsk jord. Dette var ikke uproblematisk og i henhold til Atlanterhavspolitikken kunne dette bli en utfordring.

Forholdet mellom Norge og Sovjet hadde vært på et bunnpunkt etter at Sovjet brøt alle diplomatisk bånd i mai 1941. Den norske reaksjonen på Tysklands angrep mot Sovjetunionen kom ikke i form av en separat erklæring men det ble derimot slått fast i en tale Trygve Lie holdt 28. juni at regjeringen fullt ut sluttet opp om uttalelser gitt av ledende britiske statsmenn.¹⁸ Det er mulig å tenke at siden Sovjet var alliert med Storbritannia og senere USA, var de også en alliert av Norge.

En av de kanskje mest overraskende utviklingene i starten av krigen var sovjetisk mostand mot Tyskland. Etter slaget om Moskva var det klart at man hadde undervurdert Sovjet sin styrke. Etter Stalingrad og Kursk ble det klart at Sovjetunionen kom til å spille en stor rolle i frigjøringen og bekjempelsen av Tyskland. Det ble etter hvert tydelig for regjeringen i London at de vestlige allierte ikke kom til å prioritere frigjøringen av Norge, ettersom det var planlagt en invasjon av Frankrike, som kom til å kreve enorme ressurser. Dette ledet til at Norge endret utenrikspolitisk kurs.

Norge går sin egen vei

Etter hvert ble det opplagt at det var sovjetiske tropper som mest sannsynlig kom til å bli de første allierte troppene i Norge. Dette ledet til at Londonregjeringen på eget initiativ reiste til Moskva. Det ble for Londonregjeringen viktig å etablere et godt forhold til Moskva. Det ble blant annet diskutert å sende norske tropper til Sovjetunionen hvor norske tropper skulle kjempe i egne norske avdelinger, underlagt sovjetisk øverstkommanderende. Det var flere motiver for dette forslaget. Det var viktig for Norge at også norske tropper var en del av frigjøringen. Dette var viktig av nasjonale grunner og ville være med på å hevde Norsk suverenitet. En annen faktor var de mange norske flyktningene i Sverige som ikke hadde mulighet til å gjøre en militær innsats. Ved å foreslå norske avdelinger kunne man få brukt nordmennene i Sverige aktivt.

---

¹⁸ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 116

Dette skulle vise seg å være vanskelig å få utført i praksis. Det er derfor nærliggende å tenke at dette var en politisk manøver for å skape russisk velvilje for Norge.¹⁹ Det burde også nevnes at det hos en del nordmenn lå et «*worst case*»-scenario i bakhodet. Det var frykt for at den russiske innmarsjen ville lede til en ny okkupasjon.²⁰

18. oktober, 1944 krysset sovjetiske tropper grensen inn i Norge. Dette hendte etter at Finland hadde inngått en separat fredsavtale med Sovjetunionen. I løpet av sommeren hadde den norske regjeringen prøvd å kontakte sovjetiske myndigheter med en rekke praktiske spørsmål knyttet til gjennomføringen av jurisdiksjonsavtalen undertegnet av samtlige stormakter 16. mai 1944.²¹

Spesielt var spørsmålet om norsk militærmisjon og norske forbindelsesoffiserer viktig for Norge. Det skapte bekymring for den Norske regjeringen i London at Moskva var taus. Ambassadør Andvord fikk instruksjoner om å finne ut hva Sovjetregjeringen tenkte om de norske spørsmålene. Svarene kom raskt og var overstrømmende velvillig. Molotov hadde selv forsikret Andvord at Sovjetregjeringen hadde godkjent alle de norske henvendelsene. Man kan si at det her var etablert et godt forhold mellom Sovjet og Norge. Londonregjeringen hadde vært skeptisk og fryktet hva som kunne skje om Sovjetiske tropper kom over på norsk jord. I tillegg hadde det blitt klart at de vestlige allierte ikke kom til å sende tropper til Norge. Det var derfor til Norges fordel å ivareta Norges interesser på en best mulig måte ved å inngå et så gunstig som mulig samarbeid med Sovjetunionen. Det ble bestemt at Norge skulle sende en delegasjon til Moskva, både for å drøfte eventuelle problemer som kunne oppstå i Finnmark, og for å befeste det gode forholdet. Den norske delegasjonen bestod av Trygve Lie, Terje Wold og Karl Evang. Møtene var tilfredsstillende i forhold til svarene på spørsmål angående den sovjetiske innmarsjen i Finnmark. Den siste natten før delegasjonen skulle reise ble derimot situasjonen endret radikalt.

Trygve Lie og den norske ambassadøren Rolf Andvord ble innkalt til et møte i Kreml. Under dette møte ble det lagt frem krav om at Norge skulle avstå Bjørnøya til Sovjet, og at det skulle inngås et felles Norsk-Sovjetisk styre av Svalbard. Det ble foreslått at den internasjonale traktaten fra 1920 skulle oppheves. Det ble på møte hevdet at Bjørnøya skulle overføres til

---

¹⁹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, side 133

²⁰ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, side 67

²¹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken side 133*

Sovjetunionen på grunnlag av at Bjørnøya tidligere hadde vært russisk. Dette var en ubehagelig opplevelse for delegasjonen, som på forhånd hadde vært usikker på om man kom til å møte ubehagelige situasjoner.²²

Resultatet av dette ble uansett at forholdet mellom Norge og Sovjetunionen ble svært godt på tross av samtalene rundt Svalbard og Bjørnøya. Sovjet hadde vist seg å være velvillig, og også vist sympati for Norske synspunkt. Dette ble viktig for tiden etter krigen, fordi Norge var opptatt av å vedlikeholde det gode forholdet. Et godt forhold til stormaktene var essensielt for å trygge Norge. Det er viktig å nevne at Molotovs krav om Bjørnøya og Svalbard også ledet til frykt og usikkerhet rundt Sovjet, noe som preget det offisielle bilaterale forholdet fredssommeren 1945. Dette var i sterk kontrast med publikums varme følelser for Sovjet sin krigsinnsats.²³

Fred i Europa

Londonregjeringen jobbet iherdig under krigen med å sikre Norges interesser under og etter krigen. Det var ikke en selvfølge at deres arbeid kom til å bli akseptert som offisiell Norsk politikk etter frigjøringen. Hovedgrunnen til denne påstanden er hvor problematisk utformingen av ny politikk var for Norge under krigen. Det var tre forskjellige grupper som drev med politisk tenkning og utforming av ny politikk i dette tidsrommet. Disse gruppene var: det politiske miljøet i Stockholm, Hjemmefronten og regjeringen i London. Dette kan ha ledet til forskjellige perspektiv og prioriteringen. Det er også viktig å huske at kommunistene hadde gjort en god jobb under krigen, og Sovjet hadde en høy stjerne for mange nordmenn, grunnet deres innsats mot Tyskland, og i frigjøringen av Finnmark. Det var også en del skepsis mot USA, noe det blir satt søkelys på senere i oppgaven. Resultatet av det gode forholdet til Sovjet, og samarbeidet blant de allierte i opprettelsen av FN, ble en utenrikspolitisk linje som i senere tid har fått navnet Brobyggingspolitikken.

Norges brobyggingspolitikk.

Det er viktig å skille mellom nøytralitetspolitikken og brobyggingspolitikken, selv om de hadde en del fellestrekk. Begge hadde et utgangspunkt i et behov for å unngå konflikt. Et av fellestrekkene var å holde seg utenfor eventuelle allianser, ved å holde seg mellom blokkene. En av forskjellene var at FN skulle bli en mye sterkere del av Norsk sikkerhetspolitikk enn det

---

²² Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken side 135*

²³ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving, side 67*

Folkeforbundet hadde vært. Norge skulle påta seg større forpliktelser og ville gå inn for en mer aktiv, meglende rolle. En forutsetning for at dette skulle fungere var at samarbeidet mellom stormaktene fortsatte.²⁴

Om stormaktene hadde fortsatt samarbeidet som hadde eksistert under krigen, så kunne FN hatt en sentral rolle i Norges tryggingpolitikk. Selv om Norge påtok seg forpliktelser og ville gå inn for en aktiv meglerrolle, var det i praksis lite Norge gjorde for å oppfylle denne rollen. I motsetning til dette hadde FN politikken heller et preg av motvilje. Dette kan begrunnes med at regjeringen hadde et ønske om at Norge ikke skulle ta plass i sikkerhetsrådet. Det var også tvil om Trygve Lie skulle bli generalsekretær i FN. Utenrikspolitikken var med andre ord forsiktig og tilbakeholden.²⁵

Det er mulig å hevde at brobyggingspolitikken var et naturlig valg på grunn av at forholdet mellom de allierte fremdeles var preget av alliansesamarbeid, fremfor de ulmende motsetningene som skulle bli sentral i blokkdelingen, som etter hvert fant sted. Det som er bemerkelsesverdig når det kommer til Norge sin rolle i FN, er hvordan Norge valgte å plassere seg i politiske spørsmål som kunne påvirke småstater negativt. Eksempel på dette er hvordan Norge i flere saker stilte seg på siden til stormaktene. Et av de store spørsmålene var om FN skulle være grunnleggende demokratisk, eller om FN skulle ha såkalt 2/3 stemmer for å avgjøre saker. For stormaktene, spesielt Sovjetunionen, var det alternativet om 2/3 stemmer som var å foretrekke og Norge valgte å stemme med stormaktene i denne saken. Dette var en relativt unik hendelse fordi Norge stemte noe annet enn de andre små statene.²⁶ Grunnlaget for denne avstemningen kan ha vært Norge sitt perspektiv på FN og stormaktspolitikken. Gjennom FN skulle stormaktene løse konflikter mellom landene og påta seg et større ansvar i verden. En annen faktor som kan ha vært utslagsgivende for Norge sin stemme, var Norges geografiske posisjon. Dette fordi Norge hadde en unik plassering som nabo til Sovjetunionen.

Balansepolitikk?

Mens forholdet mellom vest og øst ble stadig dårligere, var Norge opptatt av å holde på det gode forholdet som var bygd opp med Sovjetunionen under og rett etter krigen. Et eksempel på dette er

---

²⁴ Bergh, Trond *Storhetstid* side 252

²⁵ Bergh, Trond *Storhetstid* side 252

²⁶ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, s 192

hvordan Norge stemte i forhold til spørsmålet om Donau i FN. Dette var en debatt som gikk ut på om Donau skulle være et såkalt frihandelsområde med fri skipsfart. Stormaktene kunne ikke bli enig i dette spørsmålet og to avstemninger ble holdt angående denne problemstillingen. Diskusjonen gikk altså ut på om det skulle være fri skipsfart, samt om man skulle sette ned en konferanse som skulle avgjøre spørsmålet. Her stemte Norge prinsipielt for fri skipsfart, men mot forslaget om en spesiell konferanse for å drøfte en fremtidig ordning. Norge var eneste vestlig stat som stemte mot forslaget om en spesial konferanse, sammen med de østeuropeiske statene.²⁷ Ut fra dette kan man kanskje si at det er misvisende å bruke brobyggingspolitikk og at man kanskje heller burde bruke et begrep som balansepolitikk. Denne begrepsbruken blir også støttet av Jakob Sverdrup.²⁸

Det bør også nevnes at parallelt med denne offisielle politiske linjen var der en understrøm av praktiske forsvarsbindinger mot Storbritannia. Tanken som hadde vært rådende under nøytralitetspolitikken, var at Storbritannia i egen interesse ville komme til unnsetning. Disse praktiske bindingene hadde som hensikt å bygge opp norsk forsvarsevne ved å så langt som råd bruke samme type materiell som Storbritannia. Dette var fortsatt en uformell versjon, men den bygget på tettere samarbeid innenfor materiell og opplæringssektoren. Det var også et operativt samarbeid i okkupasjonen av Tyskland. Dette operative samarbeidet bestod av den såkalte Tysklandbrigaden. Dette var en norsk militær enhet som var lagt under Britisk kommando. Dette ble et grunnlag for en ny mer funksjonell reserveposisjon om FN-ideen skulle svikte.²⁹ Selv om dette kan virke problematisk for Norges offisielle holdning i FN, ble det Norske samarbeidet med Storbritannia ikke sett på som problematisk i Norge. Dette var så lenge forholdet var avgrensa til praktiske tiltak og ikke synlige tryggingspolitiske manifestasjoner.³⁰

Spania i FN

Perioden 1945-1947 var preget av samarbeidsvilje mellom stormaktene, selv om det ble stadig mer tydelig at dette forholdet var i en nedadgående spiral. Det er også mulig å spørre om Norge burde vært tidligere ute med å innse at FN politikken ikke kom til å fungere. For å begrunne dette kan det vises til konflikten om Spania. Det var sterke følelser knyttet til Spania etter krigen. Krigen

---

²⁷ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 212

²⁸ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 201

²⁹ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, Side 68

³⁰ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, side 70

hadde handlet om å bekjempe fascismen i Tyskland og Italia. Hvorfor skulle da fascismen få lov til å fortsette sin eksistens i Spania?

Under San Fransisco konferansen i juni 1945, og på stormaktkonferansen i Potsdam samme sommer, ble det klart at Spania ikke kom til å få delta i den nye verdensorganisasjonen.³¹ Norges rolle i forhold til Spania kan beskrives som at man førte en aktiv politikk, der man forsøkte å isolere Spania, ved å skape en felles front med medlemmene i FN. Resultatet ble en resolusjon som fordømte Francos regime, men som hadde få konkrete tiltak bortsett fra utestenging av Spania i FNs underorganisasjoner og tilbakekalling av ambassadører. Selv om det var et flertallsvedtak, var dette vedtaket et kompromiss. Sovjetunionen og østblokken fikk mindre enn de hadde krevd. USA og Storbritannia hadde gått lenger enn de egentlig hadde ønsket.³² Dette kan tolkes som et tegn på at FN ikke kom til å fungere som et organ for konfliktløsning på den måten Norge ønsket. Om man ikke i FN ikke klarte å komme med konkrete handlinger og negative sanksjoner mot et land som i praksis hadde vært alliert med Tyskland og Italia under krigen, hvordan ville da FN kunne fungere når de virkelig kompliserte sakene skulle komme på agendaen? Verdt å merke seg er at Spania var på agendaen høsten 1946.

Marshallplanen

Norges første reaksjon på marshallplanen var reservert. Det ble likevel akseptert en fransk-britisk invitasjon til de preliminare forhandlingene som skulle finne sted i Paris, juli 1947. Av landene som senere tok imot det amerikanske tilbudet, var Norge de krigsherjede landene, det landet som oppgav det laveste behovet for dollarhjelp. Finansdepartementet mente sommeren 1947 at Norge ville klare seg med et bidrag på 100 millioner kroner fra 1948 til 1952.³³ Norge kom til å mota 460 millioner dollar totalt. Her er det viktig å nevne at det norske behovsanslaget ikke kom av at regjeringen mente Norge ville klare seg uten dollarhjelp. Snarere var det av Gerhardsen lagt opp til at Norge skulle mota betydelige tilførsler av dollar. Disse pengene skulle gå til utbyggingen av eksportindustrien og til import av olje, kul og konsumvarer.³⁴

Selv om marshallplanen var en økonomisk orientert plan, hadde den konsekvenser for Norges sikkerhetspolitiske tenkning. Det amerikanske initiativet angående marshallplanen ble ansett som

---

³¹ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 245

³² Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 250

³³ Pharo, Helge Ø *Norge og Marshallplanen*, side 7

³⁴ Pharo, Helge Ø *Norge og Marshallplanen*. Side 9

en utfordring for brobyggingspolitikken. Dette var fordi det ble regnet med at Sovjet kom til å bli holdt utenfor. Norsk deltagelse kunne gi et signal om at det ble tatt et valg i den stadig mer øst mot vest konflikten. Dette ble derimot ikke en like stor bekymring, når det bare var Finland og østeuropeiske stater som valgte å ikke delta. Nøytrale land som Sverige og Sveits ville bli med i marshallplanen. En annen faktor som hadde en beroligende effekt var Storbritannia tok over mye av initiativet. Dette resulterte i at Marshall planen som et rent amerikansk utspill ble dempet.³⁵

Det stadig forverrede forholdet mellom stormaktene satte Norge i en ny posisjon. Den tydelig mer fremtredende storpolitiske konfliktaksen, spesielt prega av USA og Sovjet, ledet til at Norges geografiske plassering kom i kryssilden. Dette kan man si er en av de store påvirkningene på norsk sikkerhetspolitisk tenkning. Før krigen var Norge sett på som et storstrategisk utmarksområde. Dette var fordi konflikter nær Norge var mellom Tyskland og Storbritannia.³⁶ Dette kan ha hatt påvirkning for hvordan Norge handlet etter flere sentrale hendelser tidlig i 1948.

Norge, Finland og kuppet i Tsjekkoslovakia

Det ble etter hvert klart at FN ikke kom til å oppfylle det norske håpet som en arena hvor stormaktene kunne løse tvister. I løpet av 1947 ble skillet mellom øst og vest stadig sterkere. Dette ble kanskje tydeligst i spørsmålet om Tyskland. Det hadde originalt vært meningen at krigskoalisjonen mot Tyskland etter krigen skulle finne en økonomisk og politisk løsning som skulle hindre at Tyskland ble en fremtidig trussel. I veien for dette kom stormaktenes interesser og oppfatninger. Dette fordi interessene var så motstridene. I stedet for enighet, endte forhandlingene i gjensidig mistro.³⁷

For Norges del var det to konkrete hendelser som satte fart på endringene i norsk sikkerhetspolitisk tenkning. De utløsende årsakene til dette var kuppet i Tsjekkoslovakia og et sovjetisk brev til Finland med en forespørsel om militær allianse. Kuppet i Tsjekkoslovakia hadde en større effekt når det gjaldt tanken om en trussel innenfra.³⁸ Med bakgrunn i dette ble det

---

³⁵ Bergh, Trond *storhetstid*, side 256

³⁶ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, side 66

³⁷ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 291

³⁸ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, Side 293

derfor stilt spørsmål om kommunistene kunne utgjøre en indre fare. Til tross for dette var det kanskje brevet til Finland som fikk mest å si for den utenrikspolitiske og strategiske tenkningen.

Brev til Finland

Det ble den 28. februar offentlig kjent at et brev var sendt fra Stalin til president Paasikivi i Finland, om forhandlinger rundt en militær avtale. Dette gav en indikasjon på at Sovjet var interessert i å sikre sin nordlige flanke, og det var derfor berettiget å spørre om Norge kunne bli neste mål for et slikt forslag. Denne tanken ble til en viss grad bekreftet da det kom meldinger fra Helsinki, og flere andre øst europeiske hovedsteder, om at Norge kom til å motta en slik forespørsel. Den mest alvorlige meldingen kom fra Warszawa, hvor det i meldingen var snakk om okkupasjon av Norge og at man fra Sovjetisk side var overbevist om at vestmaktene ikke ville foreta seg noe.³⁹ Dette var meldinger som regjeringen tolket høyst alvorlig.

I 1945 hadde man satt ned en undersøkelseskomisjon som nettopp hadde levert en innstilling som kritiserte utenriksledelsen for å ha neglisjert innkommende varsler før 9 april 1940. I løpet av få dager hadde Norge mottatt flere meldinger som antydte at noe kunne komme til å skje i nær fremtid. Som et resultat av disse faktorene ble nå flere viktige avgjørelser tatt. Regjeringen bestemte seg for å avise et eventuelt paktforslag fra Sovjet. Det ble også besluttet å sende en henvendelse til USA og Storbritannia om hjelp, dersom det skulle komme fiendtlig reaksjoner fra Sovjet i forhold til Norge sitt nei. Forsvaret ble tilført 100 millioner ekstra kroner, noe som i prosent tilsvarte en økning på 50%.⁴⁰ Det ble også opprettet en spesialkomite for sikkerhetspolitiske spørsmål som skulle holde Stortinget oppdatert med fortrolige opplysninger.⁴¹

Dette er med på å fortelle oss at meldingene ble tolket svært alvorlig. En viktig konsekvens av disse hendingene var hvordan skillet mellom forsvarspolitik og utenrikspolitikk opphørte. Disse politiske grenene ble smeltet sammen til det som blir kalt sikkerhetspolitikk.⁴² I praksis hadde dette betydning for måten man håndterte utenrikspolitikken i denne perioden. Et av de store problemene for Norges sikkerhet, var forsvaret man hadde. Landet hadde noen få år tidligere vært okkupert av en fremmed makt og måtte på mange områder starte på nytt i forhold til gjenoppbyggingen av forsvaret. Et av spørsmålene var hvem og hvor man kunne henvende seg

---

³⁹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, Side 294

⁴⁰ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, Side 294

⁴¹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, Side 295

⁴² Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, Side 295

for å sikre seg nytt militært utstyr. Det er her den neste delen av norsk sikkerhetspolitikk tar form. Norge måtte binde seg vestover, fordi det ble klart at Norge ikke lenger var i en posisjon mellom blokkene. Det er også viktig å nevne at Norge, sammen med de andre nordiske landene, var nærmere vestlig ideologi, enn østlig ideologi.

Skandinavisk eller atlantisk allianse?

Siden det ble klart at Norge ikke lenger ville klare å opprettholde en posisjon mellom blokkene måtte man se vestover. Sovjetunionen ble sett på som den aggressive parten. Grunnet det sovjetiske presset mot Finland og meldingene fra østeuropeiske hovedsteder, ble det for den norske regjeringen klart at man måtte finne allierte. Målet var at en eventuell allianse ville virke avskrekkende mot eventuelle sovjetiske militære operasjoner på norsk territorier. Dette ble av forsvarsministeren Jens Chr. Hauge beskrevet i et PM datert 4. april 1948:

«Ved vurdering av risikomomentene i den internasjonale situasjon har vi gjort den feil at vi utelukkende har beskjeftiget oss med mulighetene for et vepnet oppgjør stormaktene imellom og ikke i tilstrekkelig grad har vært oppmerksom på farene for et isolert vepnet overfall av sovjetsamveldet på f.eks den skandinaviske halvøy eller deler av den. Det er faren for at sovjetsamveldet kan overfalle oss uten at det blir krig, som i dag er den alvorligste risikomoment i den internasjonale situasjonen for oss» (Svendrup 1996, side 295)

For Norges del hastet det å få til en løsning. Det er her viktig å påpeke at man ikke fryktet en fullstendig okkupasjon av Norge, men at man fryktet lokale sovjetiske fremstøt som kunne gå utover norsk territorial integritet. I faresone var Finnmark og Svalbard. Svalbard hadde som nevnt i to omganger tidligere kommet under press fra Sovjet, både i 1944 og 1947. I sitatet ovenfor er det tydelig at det er mangelen på allierte som problemet. Norge var fra et militært perspektiv svakt og lite rustet for en militær konflikt. Det er mulig å hevde at Norges beste forsvarsevne lå i landets topografi. Spørsmålet var hvilke muligheter Norge hadde for å kunne bedre sin strategiske posisjon.

Alternativ

Året etter kuppet i Tsjekkoslovakia og brevet til Finland, ble den såkalte vestunionen undertegnet. Dette var en allianse signert av Storbritannia, Frankrike og Beneluxlandene. Om Norge også hadde fått tilbud om medlemskap i denne alliansen, ville det i praksis hatt liten betydning. Dette på grunn

av Norges geografiske plassering og at vestunionen i praksis var av liten militær betydning. Med andre ord, avtalen ville ikke ha gitt tilfredsstillende sikkerhet.⁴³

En av mulighetene som dukket opp var et svensk forslag om forhandlinger i forhold til et skandinavisk forbund. For Norges del var det stor interesse for å bli med i et slikt forbund. Dette fordi man ikke hadde en garanti om militær hjelp fra USA eller Storbritannia. Allerede 23. februar ble det innledet samtaler mellom Norge og Sverige, angående samarbeid om militære forsyninger og produksjon. Det er her viktig å presisere at det ikke var snakk om en felles forsvarspolitik.⁴⁴ Det aller beste alternativet i det norske sikkerhetspolitiske perspektivet, med tanke på en skandinavisk allianse, ville være et samarbeid med Sverige og Danmark, samt forsikringer fra USA og Storbritannia om hjelp i tilfelle et angrep mot alliansen. Dette ville sikre rask hjelp i tilfelle krig, og på sikt militær assistanse fra USA. Samtidig ville dette åpne opp for muligheten til å være nøytral dersom en konflikt skulle bryte ut i Europa.

En av hovedtankene var at om man skulle få effektiv hjelp måtte den forberedes i fredstid. Dette var en av de store feilene man hadde gjort i Norsk utenrikspolitikk før krigen. Man hadde som tidligere nevnt, sett for seg at Storbritannia ville involvere seg på Norsk side ut ifra egen vinning. Storbritannia gjorde dette ved å sende tropper og materiell for å hjelpe nordmennene i kampen mot tyskerne, men denne hjelpen var langt ifra tilstrekkelig og ankom for sent til å ha en avgjørende effekt på kampene i Norge. Dette var noe man måtte unngå. Fra et militært standpunkt var det tenkt at et skandinavisk forsvarsforbund kunne yte effektiv motstand i et mindre område over en viss tidsperiode. Man ville ikke være i stand til å motstå en stormakt i en eventuell militær konflikt. Dette kan begrunnes i at det kun var det svenske forsvaret som var tilstrekkelig bygd opp og fungerende, mens det norske og danske forsvaret måtte på mange områder bygges opp på nytt.⁴⁵

Norge, Sverige og Danmark hadde ført en lik utenrikspolitisk linje etter krigen. Et eksempel på dette er hovedforsamlingen høsten 1947. I løpet av denne forsamlingen ble konflikten mellom Sovjetunionen og USA kraftig tilspisset. Under denne forsamlingen nektet Norge å velge side. De

---

⁴³ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 310

⁴⁴ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, side 299

⁴⁵ Skogan, John kristen, *I frigjøringsens spor*, side 47

ble derfor stående alene sammen med Sverige og Danmark. Det ble til og med vurdert av den norske utenriksledelsen om nøytralitet var en holdbar posisjon.⁴⁶

I 1948 var det derimot Norge som følte Sovjetisk press, og på grunn av det, kom det en mer vestlig orientert politisk linje. Dette var grunnen til at Sverige og Danmark inviterte Norge til samtaler om et frittstående nordisk samarbeid. Det ble blant annet bestemt at det ikke skulle velges noen andre alternativer før forhandlingene mellom de nordiske statene var fullført.⁴⁷ Den store bekymringen fra svensk side var at Norge og Danmark skulle orientere seg vestover. Dette fordi man fryktet at vestlig orientering kunne lede til stormakts rivalisering i Skandinavia. Dette ville da lede til at det ville bli vanskeligere for Sverige å videreføre nøytralitetspolitikken.⁴⁸ Kort fortalt kan man si at det fra Norsk side ble lagt vekt på avskrekking, mens svenskene la vekt på beroligelse.⁴⁹

En av forutsetningene for en nordisk allianse var rask styrkning av forsvaret til Danmark og Norge, samtidig som det svenske forsvaret ble modernisert. Det ble sett på som viktig å tilegne seg økonomisk gunstige våpen vestfra. Det var enighet om at man måtte ha hjelp utenfra for å bygge opp forsvarsevnen og at man allerede i en eventuell innledende krigsfase hadde behov for hjelp utenfra.⁵⁰ Forhandlingene var preget av spørsmålet rundt en tilknytning vestover. Hvor sterk skulle denne tilknytningen være? Det norske standpunktet var at det beste ville være en skandinavisk allianse kombinert med Atlanterhavspakta.

Det svenske standpunktet var et frittstående forbund som var basert på svensk tradisjonell nøytralitet. Fra det svenske perspektivet var man redd for at en sterk tilnærming vestover ville lede til at Sovjet strammet grepet rundt Finland.⁵¹ Norges standpunkt var at et forbund måtte være knyttet vestover. Det var viktig at et eventuelt nordisk forbund kunne regne med tilførsler av militært materiell, og i tilfelle et sovjetisk angrep, få militær støtte. For at dette skulle bli en pålitelig realitet, forutsatte dette felles forberedelser i fredstid.⁵² En av de faktorene som gjorde at

---

⁴⁶ Skogan, John kristen, *I frigjøringsens spor*, side 43

⁴⁷ Bergh, Storhetstid, side 261

⁴⁸ Skogan, John kristen, *I frigjøringsens spor*, side 47-48

⁴⁹ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, Side 305

⁵⁰ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 319

⁵¹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, side 321

⁵² Bergh, Storhetstid, side 261

det ikke ble en nordisk allianse var det amerikanske svaret på spørsmålet rundt eventuelle våpenleveranser. Dette svaret gitt ut på at de ville reservere sine begrensede våpen til sine allierte. Det endelige bruddet i forhandlingene om et nordisk forbund kom i slutten av januar 1949.⁵³ Det er viktig å presisere at det under forhandlingene om en skandinavisk allianse var holdningen sterkt preget av en vilje til å inngå kompromiss med hverandre.⁵⁴

Ut ifra dette kan man si at det var erfaringene fra krigen og de sikkerhetspolitiske perspektivene som ble utslagsgivende for de mislykkede forhandlingene. En annen viktig faktor å nevne, er at fra svensk side ble det antydnet at USA faktisk var den største trusselen.⁵⁵ Dette kan være fordi USA ikke ble sett på som den største territoriale trusselen, men at USA var en større trussel mot svensk nøytralitetspolitikk enn det Sovjetunionen var. Svensk nøytralitetspolitikk hadde jo tross alt vært en suksess gjennom første og andre verdenskrig.

Noe som også kan være en del av grunnen til at Norge så til en skandinavisk allianse, var at det i 1948 var valg i USA, og at man regnet med at det ville bli valgt en republikansk president. Dette kunne medføre er mer isolasjonistisk politikk.⁵⁶ Om USA hadde valgt en mer isolasjonistisk linje ville det kunne bety at Norge ikke ville få en sikkerhetsgaranti fra USA, som ville virke avskrekkende. Denne avskrekkende effekten ble sett på som et virkemiddel for å hindre sovjetisk aggresjon. Som nevnt tidligere, var bekymringen at det ikke skulle bli en storkrig om Sovjet valgte å invadere Norge.

Veien til NATO

Da bruddet i forhandlingene kom, ble det klart at NATO var den eneste realistiske løsningen på det sikkerhetspolitiske spørsmålet. Dette fordi man i NATO ville ha en sikkerhetsgaranti fra USA og tilgang til amerikanske våpen. Om Norge ble alliert med USA, kunne det tenkes at prosessen med å bygge opp igjen det norske forsvaret ville gå raskere. Det er viktig å ta med at flere av beslutningstakerne bak avgjørelsen om å tilslutningen seg til NATO hadde fått et mer positivt syn på de vestlige stormaktene under krigen. Dette til tross for at mange av de samme folkene var

---

⁵³ Bergh, storhetstid, side 262

⁵⁴ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 322

⁵⁵ Skogan, John Kristen, *I frigjørings spor*, side 47

⁵⁶ Skogan, John Kristen, *I frigjørings spor*, side 46

skeptisk til USA.⁵⁷ Noe som kan ha ledet til skepsis mot USA er en hendelse som Trygve Lie opplevde da han var på besøk hos Rossevelt i mars 1943. Ifølge et referat av samtalen ble det hevdet at Roosevelt hadde sagt at:

«Russerne i lengre tid bakerst i hjernen hadde hatt planer og ønsker om å få bedre forbindelse med sjøen og Atlanterhavet.» (Svendrup 1996, side 119)⁵⁸

Det gode forholdet til Storbritannia

Det er mulig at sentrale politikere under Norge sin tilstedeværelse i London i krigsårene, kan ha lagt grunnlaget for medlemskap i Atlanterhavspakten. Under krigen hadde forholdet med Storbritannia blitt svært sterkt. Det kan argumenteres for at dette var noe som hadde positive effekter for Norge etter krigen, ettersom Norge opplevde å bli møtt med sympati på flere sikkerhetsspørsmål av Storbritannia.

Noe som er med på å underbygge påstanden om det gode tillitsforholdet mellom Storbritannia og Norge, er Bevins sterke bekymring for Norges utsatte posisjon under et møte mellom Lange og Bevin i mars 1948. Da Lange ankom Paris ble det raskt ordnet et møte med Bevin. Under dette møtet ble Lange informert om samtaler Bevin hadde hatt med den amerikanske regjeringen. I disse samtalene var det blitt drøftet hva som kunne gjøres om den sovjetiske nervekrigen ble til handling. Bevin la under samtalene frem tre utkast til sikkerhetspakter, noe som den amerikanske regjeringen stilte seg positiv til.

Det første forslaget var den såkalte vestunionen, som ble en realitet. Den andre planen var en tanke om en atlantisk sikkerhetspakt. Denne pakten skulle, som Bevin uttrykte det, være et sikkerhetssystem fra Svalbard til Gibraltar og Azorene. En viktig del av denne pakten var at USA skulle være deltaker. Den siste planen var en plan som omhandlet et sikkerhetssystem for middelhavslandene.⁵⁹ Her er det mulig å tolke tanken om atlantisk sikkerhetspakt som en ide som ledet til NATO. Lange sitt svar på dette hadde vært forsiktig når Bevin spurte hva han mente om dette. Det ble henvist til at Sverige og Danmark neppe ville bli med i en slik avtale og at det var viktig for de nordiske landene å holde sammen. Også her ble det vist forståelse for Langes

---

⁵⁷ Bergh, Trond *storhetstid*, side 265

⁵⁸ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken*, side 119

⁵⁹ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, Side 296

synspunkter, og det ble foreslått at det kanskje var best at ingen av de skandinaviske landene fikk tilbud om å bli med i de planlagte sikkerhetssystemene. Det skulle isteden bli gitt en garanti som kunne gi trygghet mot press fra sovjetisk side.⁶⁰ Dette var noe Lange stilte seg svært positivt til. Samtalene Bevin hadde med Lange i Paris mars 1948 er med på å underbygge påstanden om det gode forholdet. Dette kan også begrunnes med at i løpet av samtalene fikk Norge innsyn i viktige fortrolige opplysninger om hva vestmaktene planla. Det var kommet frem at både Storbritannia og USA var opptatt av Norges situasjon, og at de var villige til å støtte Norge i en eventuell konfrontasjon med Sovjet.⁶¹

Fra et britisk perspektiv var det viktigste å avverge at noen av de skandinaviske landene gav etter for sovjetisk press. Under samtalene ble det hevdet av Bevin at det var viktig at Norge og Storbritannia holdt hemmelige militære rådgivingsamtaler, slik at katastrofen 9 april 1940 ikke skulle bli gjentatt.⁶² Denne samtalen er med på å vise at det gode forholdet som hadde blitt etablert under krigen også var gjeldende i 1948, på tross av Norges avstemninger og holdning under brobyggingspolitikken.

I tilfelle fiendtlig sovjetisk reaksjon på avvisning av et eventuelt paktforslag, er det faktisk mulig å hevde at Norges henvendelsene til Storbritannia og USA om hjelp, var en faktor som var direkte avgjørende for skapelsen av NATO. Dette kan begrunnes med hvordan Bevin plasserte Norge i sentrum av begivenhetene i Europa.⁶³ Den 8. mars 1948 ble det bestemt av regjeringen i Norge å henvende seg til USA og Storbritannia. 11. mars henvendte Bevin seg til Washington og dagen etter kom det svar om at USA var villig til å starte forhandlinger. Det ble bedt om at britene sendte en forhandler til Washington. I henvendelsen Bevin sendte ble det tegnet et mørkt bilde av Norges situasjon. Han delte den norske frykten for et sovjetisk fremstøt og han var redd for at Norge ikke kom til å vise tilstrekkelig fasthet. Det ble også argumentert for at om Norge ikke skulle klare å holde stand, så ville sovjetisk innflytelse nå helt ut i Atlanterhavet. Dette ville være med på å undergrave Vestunionen.

---

⁶⁰ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, Side 297

⁶¹ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, side 297

⁶² Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, Side 297

⁶³ Sverdrup, Jakob *inn i storpolitikken*, Side 299

Bevin hadde vært inne på tanken om å tilby de skandinaviske landene en invitasjon, men var selv kommet frem til at Vestunionen ikke ville kunne tilby tilstrekkelig sikkerhet. Det ble derfor viktig at USA måtte gi sin støtte og ta del i et atlantisk samarbeid, for å demme opp for Sovjetunionen.⁶⁴

Bevin hadde bedt om å få svar innen 15. Mars 1948. Dette var fordi han da skulle reise til Paris for å ta del i en konferanse angående Marshallplanen.⁶⁵ Man kan da si at grunnet den Norske henvendelsen, var Norges innsyn i planene til vestmaktene en direkte konsekvens av den norske regjeringens henvendelser. Ironisk nok var Norge ikke klar over hvilken betydning disse henvendelsenes hadde for utformingen av politikk som ledet til dannelsen av Atlanterhavspakten.⁶⁶

Ut ifra dette kan man si at Norges gode forhold til Storbritannia var en medvirkende årsak som ledet til muligheten om norsk medlemskap i NATO. Det er også mulig at Bevin sin beskrivelse av Norges posisjon, gjorde at regjeringens representanter ble møtt med stor åpenhet og forståelse under besøket i Washington. Dette var et besøk som ble gjennomført etter at forhandlingene om et skandinavisk forbund brøt sammen i slutten av januar 1949.⁶⁷

Hensikten med dette besøket var drøftingen av Norges sikkerhetspolitiske situasjon med de amerikanske lederne. Norges representanter ble møtt med velvilje i mange av spørsmålene de stilte og fikk også tilbakemeldinger som svarte til forhåpningene. Eksempel på dette var spørsmål angående allierte baser i Norge og spørsmål om gjenopprustning. Det ble forsikret at det ikke var aktuelt med amerikanske baser og at Norge ikke ble nødt til å ruste opp de militære kapasitetene for å kunne bli medlem av NATO. Begrunnelsen for dette var at militær beredskap ikke måtte ødelegge for gjenreisningen av Norge.⁶⁸ Det ble samtidig presisert at Norge ikke måtte føle at de var under press, men at en eventuell avgjørelse måtte ligge utelukkende hos nordmennene.⁶⁹

---

⁶⁴ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 300

⁶⁵ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 301

⁶⁶ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 299

⁶⁷ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 329

⁶⁸ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 332

⁶⁹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 329

Det er verdt å merke seg at den norske delegasjon hadde instruksjoner om å ta opp spørsmålet om støtte til et skandinavisk forbund.⁷⁰ Det kan virke merkelig at dette ble et tema i og med at forhandlingene om et slikt forbund hadde brutt sammen. Dette må sees i lys av at det enda ikke var bestemt at Norge skulle bli medlem av Atlanterhavspakten. Amerikansk bifall til et skandinavisk forbund ville åpne muligheten for at Norge kunne akseptere den svenske versjonen. En slik støtte ville gitt et nøytralt forbundet god nok sikkerhetspolitisk ryggdekning. Under samtalene kom det derimot frem at det ikke var amerikansk støtte for et uavhengig skandinavisk forbund. Det kom også frem i samtaler mellom den svenske ambassadøren og den amerikanske utenriksministeren at det svenske standpunktet i en skandinavisk allianse, var en allianse basert på nøytralitet, uten noen militære forbindelser med andre land.⁷¹ Selv om forhandlingene hadde brutt sammen, er det mulig å si at det amerikanske svaret var nådestøttet til et skandinavisk forbund. Dette fordi at et skandinavisk forbund uten støtte fra USA ikke ville gi tilstrekkelig sikkerhet.

Atlanterhavspakten

Samtalene i Washington hadde gitt mange ønskede svar, men det var misnøye rundt en av paktens sentrale bestemmelser, nemlig paragraf V. Denne paragrafen ville Norge skulle bli mest mulig automatisk. Paragraf V omhandlet forpliktelsen om å komme til hjelp om et medlem ble angrepet. Selv om USA gjennom Atlanterhavspakten forpliktet seg å komme til unnsetning, var det bare den amerikanske kongressen som kunne erklære krig. Det var ikke mulig for de amerikanske samtalepartene å gi en garanti på at USA automatisk kom i krig med en eventuell angriper stat.⁷² Dette er med på å vise til en av bekymringene man hadde i forhold til et Norsk medlemskap om hvor raskt den amerikanske hjelpen kunne settes inn. Dette ble det prøvd å finne svar på. Som eksempel ble det stilt spørsmål til amerikanerne om militære styrker, da spesielt fly og hangarskip, kunne holdes i beredskap. Dette slik at man kunne komme raskt til unnsetning om Norge ble angrepet. Svaret man fikk var at planlegningen ikke var kommet så langt.⁷³ Det er viktig å sette dette i sammenheng med at man ønsket å finne en snarlig løsning grunnet det som ble sett på som sovjetisk aggresjon i 1948.

---

⁷⁰ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 329

⁷¹ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 330

⁷² Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 333

⁷³ Sverdrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 333

Sovjetunionen

Forholdet til Sovjetunionen var sentral under hele prosessen som ledet frem til Norges medlemskap i Atlanterhavspakten. Det var frykt for at stormaktspolitikken skulle lede til sovjetiske angrep mot Norge og man var redd for at den norske politikken skulle provosere Sovjet. Det skal her nevnes at Norges sondering ikke fikk problem for de diplomatiske forbindelsene mellom landene. Heller ikke den norske ambassadøren i Moskva merket noen fiendtlige holdninger, utenom angrep i pressen. Den første offisielle henvendelsen fra Moskva kom 29. januar 1949. Selv om denne henvendelsen var kritisk, er det vanskelig å hevde at den var truende.⁷⁴

Det ble i denne henvendelsen stilt spørsmål om norsk deltagelse i Atlanterhavspakten ville medføre forpliktelser til å opprette militære fly- og flåtebaser. Det ble viktig for regjeringen å presisere at Norge hadde fredelige hensikter og at det ikke var aktuelt med baser i Norge. Det var i regjeringen ingen tvil om at allierte baser ikke var ønsket i fredstid. Eventuelle allierte baser ville kunne virke provoserende mot Sovjet og det var viktig å ta hensyn til de andre nordiske landene, spesielt Finland.⁷⁵

Resultatet av dette ble en formulering kalt baseerklæringen som ble gitt denne utformingen:

«Den norske regjeringen vil ikke tiltre noen overenskomst med andre stater som innebærer forpliktelser for Norge til å åpne baser for fremmede makters stridskrefter på norsk territorium så lenge Norge ikke er angrepet eller utsatt for trusler om angrep.» (Svendrup 1996, side 338)

Det er viktig å tenke på at Norge ville automatisk bli en frontlinjestat i en eventuell konflikt med Sovjet. Basepolitikken var en rimelig reservasjon i en tid hvor Norge var det eneste landet i NATO med grense til Sovjetunionen.⁷⁶

Oppsummering

Som en oppsummering kan man si at endringen av Norsk sikkerhetspolitisk tenkning ble sterkt påvirket av flere hendelser. Den kanskje viktigste hendelsen som endret den sikkerhetspolitiske tankegangen, var angrepet på Norge 9. april 1940. Grunnen til dette er at 9. april ledet til at man

---

⁷⁴ Svendrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 337

⁷⁵ Svendrup, Jakob *Inn i storpolitikken* side 338

⁷⁶ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, side 75

måtte ta en helt ny stilling til det sikkerhetspolitiske spørsmålet. Det tyske angrepet på Sovjetunionen ble også en viktig faktor. Selv om dette kanskje ikke kom tydelig frem i 1941, ble konsekvensene stadig viktigere etter 1944. Tysklands invasjon av Sovjetunionen hadde store konsekvenser for hele Europa, noe som var direkte med på å påvirke Norges tenkning i forhold til sikkerhet. Som tidligere nevnt, var Sovjet og Storbritannia sett på som erkefiender. Ikke bare ble disse to allierte, men Sovjet viste seg å være en formidabel militær motstander for Tyskland og ved krigens ende, hadde de den største og sterkeste hæren i Europa.

Dette ble revolusjonerende for forholdet mellom Sovjet og Norge. Dette fordi det under krigen ble klart at Sovjet kom til å være de første allierte styrkene på Norsk jord. Den norske regjeringen i London prioriterte derfor høyt å bedre forholdet til Sovjet. Dette ble gjort med relativt stor suksess.

I FN ble det satt søkelys på å holde dette forholdet ved like, ved å opptre som en slags brobygger mellom stormaktene. Man skal allikevel være forsiktig med å kalle Norges stemming i store saker i FN som en del av brobyggingspolitikken. Et svært viktig poeng for å begrunne dette, er hvordan Norges perspektiv på verden var. Det var en tanke om at det var opp til stormaktene å sikre fred ved å løse tvister og konflikter mellom seg i FN. En av lærdommene fra krigen var at små land hadde lite å stille opp med om en stormakt skulle velge å angripe.

I samtalene om en skandinavisk allianse dukker det opp flere problemer og synspunkt som blir utslagsgivende. Blant annet er spørsmålet om hvordan man skal tilegne seg våpen og hvilke forpliktelser dette eventuelt ville føre med seg. En av de store utfordringene var hvordan perspektivet på sikkerhetspolitikk var forskjellig fra Norge kontra Sverige. Dette kan sees i lys av at den svenske nøytralitetspolitikken hadde fungert under begge verdenskrigene, mens den norske nøytralitetspolitikken ble ansett som mislykket. Det er også mulig å hevde at det svenske forslaget om et skandinavisk forbund var et politisk forsøk på å nøytralisere Norge. Dette ettersom man så en mer offentlig tilnærming mot vesten på grunn av Sovjetisk press mot Finland, samt alarmerende meldinger fra østeuropeiske hovedsteder. Et eventuelt uønsket resultat av en norsk vending vestover, kunne være mer søkelys på Skandinavia og resultere i at området ble mer aktuelt i den geopolitiske spenningen. Dette kunne medføre at det for Sverige ville bli vanskeligere å føre nøytralitetspolitikken videre.

En eventuell allianse med Sverige ville hatt klare fordeler for den landmilitære forsvarsevnen. Samtidig er det verdt å nevne at tidligere norsk sikkerhetspolitisk tenkning hadde vært sentrert rundt mulige alliertes kapasiteter på havet og i luften. Det kan derfor virke litt underlig at man gikk inn i samtaler med Sverige sett med bakgrunn i de tidligere militære vurderingene.

For Norges del var de fleste alternativer vurdert, bortsett fra en binding østover. En sikkerhetspolitisk binding østover, der man ønsket å bruke Sovjet som ryggdekning, var nok aldri et alternativ. Dette kan begrunnes med at forholdet til Sovjet var mer preget av frykt enn tillit. Også under brobyggingspolitikken stemte Norge mer og mer vestlige i splittende saker. Det er derimot verdt å spørre seg om Norge formelt ville hatt lyst til å binde seg vestover, men heller gått inn i et forbund med Sverige, alternativt holdt seg nøytral, om det ikke var for Tsjekkoslovakia, henvendelsen til Finland og meldingene fra de Østeuropeiske hovedstedene. Selv hos kommunistene i Norge en nøytral politisk linje som var det offisielle standpunktet.⁷⁷

Nøytralitet i et skandinavisk forbund kunne ha gått bra under forutsetning av at man fikk vestlig hjelp til å bygge opp forsvaret. Dette i tillegg til forsikringer om hjelp fra USA og Storbritannia i tilfelle krig. Dette fordi man ville blitt sikret under en eventuell aggresjon fra Sovjet, samtidig som det kunne åpnes en mulighet for hele Skandinavia til å holde seg utenfor en mulig eskalering av situasjonen i Europa.

Var det mulig for Norge å holde seg nøytral? Norge hadde i sin illusjon sett på sin geografiske plassering som en styrke. Dette fordi at som en Europeisk stat i utkanten anså de seg ikke som et mål for stormaktspolitikken i Europa. Selv om denne forestillingen ble knust av det Tyske angrepet, så er det mulig å tenke at Norge kunne ha falt tilbake til en slik posisjon ved å stadfeste sin nøytralitet offentlig, og ved avstemninger i FN. Det bør også nevnes at det var politiske krefter i Norge som var av den oppfatning at Norge burde være nøytral. For kommunistene var det en som tidligere nevnt Norsk nøytralitetspolitikk som var det offisielle standpunktet.⁷⁸ Det som kan ha vært den avgjørende faktoren som gjorde at man ikke valgte denne retningen, var det Sovjetiske presset som ble lagt mot Finland og meldingene fra øst europeiske hovedsteder.

---

⁷⁷ Bergh, storhetstid, side 266

⁷⁸ Bergh, storhetstid, side 266

Fellestrekk

Selv om tenkningen rundt sikkerhetspolitikken endret seg mye disse få årene, er det mulig å finne noen generelle karaktrestikker. Det er to linjer man kan si preger tenkningen, nøytralitet og allianse. Den mest radikale endringen fra nøytralitets politikken finner man når Norges regjering var kommet til London. Atlanterhavslinjen var en radikal endring fordi den var totalt motsatt av nøytralitetspolitikken. Det er mulig å hevde at dette var den mest radikale endringen av alle de sikkerhetspolitiske tankegangene man utviklet under og etter krigen. Dette kan begrunnes med at Norge var åpen for å la allierte få tilgang til baser på Norsk territorier etter krigen. NATO var også en relativt radikal endring bort fra nøytralitetspolitikken, men det var ikke aktuelt med allierte baser i Norge.

Man kan si at brobyggingspolitikken er mest lik nøytralitetspolitikken, mens atlanterhavslinjen er mest lik allianse politikken, som ledet til NATO. Dette må sees i lys av forholdet med Sovjetunionen. Forholdet til Sovjetunionen er den viktigste faktoren for utviklingen av norsk sikkerhetspolitisk tenkning. Selv om det fantes skepsis rettet mot USA, er det viktig å tenke at USA tross alt var av samme ideologisk tilhørighet som Norge.

Forholdet til Sovjetunionen resulterte i flere forskjellige selvpålagte restriksjoner som for eksempel basepolitikken og forbud mot alliert militær aktivitet i området fra den 24 lengdegrad og østover til den sovjetiske grensen.⁷⁹ Det er også mulig å tolke dette som elementer av nøytralitetspolitikken og balansepolitikken som hang igjen.

Det er mulig å hevde at ved hjelp av FN så kunne man klare å holde Norge utenfor en ny stormakts konflikt. Når dette ikke blir en realitet, vil jeg hevde at det er søkelyset på å unngå konflikt som er mest sentralt. Det var derfor man gikk inn i forhandlinger med Danmark og Sverige. Håpet var at en skandinavisk allianse skulle ha en preventiv effekt. Da dette ikke ble en realitet og Norge ble medlem av Atlanterhavspakten, hadde dette som formål å virke avskrekkende mot Sovjetisk aggresjon.

---

⁷⁹ Riste, Olav *Motstrøms: Olav riste og norsk internasjonal historieskriving*, side 75

Litteraturliste:

Berg, Roald og Olav Riste. 1996. *Isolasjonisme, atlantisk samarbeid og nordpolitikk*. IFS Info 2/1996. Oslo: Institutt for forsvarsstudier

Bergh, Trond og Edvard Bull og Arne Kokkvoll og Jakob Sverdrup, red. 1987. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge. Storhetstid (1945-1965)*. 1. utg. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Skogan, John Kristen, red. 1995. *I frigjøringsens spor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sverdrup, Jakob. 1996. *Inn i storpolitikken 1940-1949*. Oslo: Universitetsforlaget.

Riste, Olav. 2003. *Motstrøm: Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*. Oslo: Cappelen akademisk forlag

Pharo, Helge Ø. 1997. *Norge og marshallplanen*. Oslo: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2009113000019?page=1&fbclid=IwAR24jsdICU_70J37ApuYWNE55sNr9rlqDu95XPVpWEvYkMrcv158nRifto